

Ivan Wolffers is arts,
wetenschapper en schrijver.
Hij heeft prostaatkanker.

Ivan Wolffers

Kinderen worden
opgevoed door
fabrikanten van
zoete en calorierijke
producten

Vrije keuze?

In januari 2015 schreven medewerkers van het John Hopkins Kimmel Cancer Center op basis van een statistisch model dat het krijgen van kanker voor twee derde vette pech is, te wijten aan toevallige mutaties in het DNA. Dat stelde veel mensen tevreden. Bijvoorbeeld de mensen met kanker die elke keer als ze een artikel lezen waarin verband gelegd wordt tussen leefstijl en kanker zich afvragen wat ze in hemelsnaam verkeerd hebben gedaan. Te weinig gelopen? Te veel gesnoept? Vervuilde lucht te diep ingeademd? Niet moeten roken? Niet moeten neuken? Meer moeten neuken? Kinderen te laat gekregen? Langer borstvoeding moeten geven? Er zijn nogal wat factoren waarvan gedacht wordt dat ze een rol spelen bij het ontstaan van kanker, maar het gaat om epidemiologie – onderzoek naar kansen op bevolkingsniveau – en niet om een individueel bewijs. Dat woord toeval kwam dus als zalf voor de ziel: veel smeren om onterechte schuldgevoelens te voorkomen.

In december 2015 schreven onderzoekers van de Stony Brook University in *Nature* dat toeval gestuurd wordt door omstandigheden en dat geldt ook voor de kans op ‘toevallige’ mutaties. Zij kwamen tot de conclusie dat 80 procent van de kankergevallen terug te voeren is op externe risicofactoren zoals blootstelling aan omgevingsfactoren en gedrag. Lelijke pech natuurlijk dat zij tot die conclusie kwamen. Moet je nu toch ongerust zijn en is dit koren op de molen van de ‘eigen-schuld-dikke-bult’-filosofen? Dat laatste past perfect in de enige religie die we nog hebben: alles wat je doet is een vrije keuze en als je verkeerd kiest kan dat vervelende gevolgen hebben, dan is het je eigen verantwoordelijkheid en moet je zelf de bilblaren maar verzorgen. Een redenering die uitgaat van het idee van de ratio, die nergens door wordt beïnvloed. Alsof we robots zijn die uitsluitend weloverwogen keuzes maken.

Nee hoor, gedrag is niet zo rationeel en juist voor een belangrijk deel emotioneel. En daar waar ons gedrag wel op ratio berust, gaat het niet elke keer om een bewuste keuze. Evolutionair gezien zou dat ook behoorlijk onvoordelig zijn voor onze overlevingskansen. We zouden de hele dag bezig zijn met kiezen, terwijl kiezen over alledaagse zaken zoals voeding, bewegen, recreatie, enzovoort, ingebouwd is in een systeem van automatische reflexen. Het is aangeleerd en ontwikkeld en de gewoontes die dat oplevert, zijn in vertrouwde en emotie ingebed. Dat kan gestuurd worden door krachten die we niet controleren. Mensen hebben tientallen jaren geloofd wat de tabaksindustrie en haar lobbyisten vertelden: roken kan geen kwaad. We weten inmiddels beter, maar zie toch eens hoelang onze samenleving nog tolereert dat nieuwe jonge rokers verleid en gerekruteerd worden om toch te roken. Keuzes? Nee, een leefwereld waarin risicovol gedrag bevorderd wordt.

Kinderen worden als het om voedingskeuzes gaat opgevoed door fabrikanten van zoete en calorierijke producten via de miljarden kostende marketingmachines die ze normaal en onweerstaanbaar maken. Persoonlijke keuzes? We weten wel beter.

Zo kunnen we een hele lijst maken: onze wereld is de afgelopen vijftig jaar zo veranderd dat het toeval geworden is als je niet op een of andere manier de invloed ervaart van omgevingsfactoren op de gezondheid, en dus ook op de kans kanker te krijgen. De geneeskunde moet daar iets van vinden. Dat is ons werk. En ik hoop niet dat ze in de val trapt van het idee dat mensen hun gedrag moeten veranderen, maar dat ze uit durft te dragen dat we de wereld zo moeten herstructureren dat gezondheid vanzelfsprekend wordt. Geen pech, geen keuze, maar een recht voor iedereen dat we niet individueel kunnen bevechten maar wel gezamenlijk. ■